

ÖN SÖZ

Türk düşünce tarihinde Ali Kuşçu, Cihan Devleti hâlini alan İstanbul merkezli Osmanlı ülkesindeki “ilim=bilgi” üretim ve aktarımını, Fatih Sultan Mehmed’in himayesinde düzenleyen bir isim olarak bilir. Osmanlı felsefe ve bilim tarihinde, kendisinden önce Dâvûd-i Kayserî (öl. 1350) ile Molla Fenârî’nin (öl. 1431) yerleş-tirdiği irfani kelami çizgiye, kelam, matematik ve astronomi sa-halarında telif ettiği eserlerle riyazi-kelami bir çerçeve kazandıran Ali Kuşçu, yalnızca Osmanlı topraklarında değil, Orta Asya, İran ve Hindistan bölgelerinde de kalıcı iz bırakmış bir âlimdir. Öyle ki *Risâle der İlm-i Heyet* adlı eseri Sankritçeye çevrilmiş ve Hint kıta-sında yüzyıllarca İslam astronomi mirasını temsil etmiştir.

Ali Kuşçu, riyazi ve kelami sahalardaki çalışmalarının yanı sıra İslam-Türk düşünce geleneğinde önemli bir yeri olan dil araştırmalarında da kendisini göstermiş bir düşünürdür. Dil, düşünce tarihin-de hem dünya görüşünün hem de dünya tasavvurunun inşasında dikkate alınmış bir alandır. Nitekim hakikati dildeki kelimelerin kö-keninde (etimos) arayan, dilin tabii mi yahut vaz’i mi olduğunu tar-tışan pek çok Yunanlı filozofu düşünce tarihi kaydeder. Aristoteles ile mantık ilminin mukaddematından kabul edilen dil araştırmaları, dilin şiir, hitabet vb. farklı alanlardaki tezahürlerinin de göz önünde bulundurulmasıyla zamanla zenginleşmiş ve her türlü düşünce çalış-masının vazgeçilmez unsuru olmuştur.

İslam medeniyetinde hem Kur’an-ı Kerim’de somutlaşan ilahi vahiy hem de varolanda yani kâinatta somutlaşan ilahi irade, aynı ilahi kelamın tecellisi olarak görülmüştür. Bu kabulden hareket eden İslam düşünürleri vahiyde Arap dilini, kâinatta da Logos’un mahiye-tini araştırmış; bu çalışmalar sonucunda delalet ilmini kurmuşlardır.

Bu çerçevede çeşitli filozoflar dilin yapısı ve mantık ilmiyle ilişkisi üzerinde durmuş, bir bütün olarak dilciler dilin çeşitli tezahürleri üzerinde durmuş, kelamcılar ve fıkıhçılar dilin bizatihi kendi yapısı yani incelemiş, kelamcılar ve fıkıhçılar dilin bizatihi kendi yapısı yanında vahiyle ve varlıkla olan ilişkilerini araştırmışlardır. Özellikle Gazzâlî'den (öl. 1111) sonra Fahrüddîn Râzî (öl. 1210), Seyfuddîn Âmidî (öl. 1233), Nâsirüddîn Tûsî (öl. 1274) gibi pek çok düşünürce tartışılan ve Sirâcuddîn Urmevî (öl. 1283), Necmüddîn Kazvînî (öl. 1338) ile Kutbuddîn Râzî (öl. 1364) tarafından sistemleştirilen ve hemen hemen bütün İslam medeniyetindeki ilim dallarının ortak dili hâline gelen "yeni mantık"ın tasavvurat kısmındaki dil araştırmaları, usul-i fıkıh ve dil ilimlerinin çalışmalarıyla birleşerek İslam medeniyetindeki dil düşüncesinin hem pratik hem de metafizik seviyesini yükseltmiştir.

Ali Kuşçu, riyazi ve kelami çalışmaları yanında, dil sahasında da yukarıda özetlenen İslam medeniyetindeki temel anlayış çerçevesinde pek çok eser vermiştir. Ali Kuşçu bir yandan dilin şeklî yapısını ele alan sarf çalışmalarını, öte yandan dilin nazmını inceleyen nahiv incelemelerini, dil felsefesi ve dilin mantığı üzerinde yaptığı araştırmalarla zenginleştirmiştir. *Şerhu't-Tecrîd* adlı eserinde önermenin dilsel özellikleri ve önerme ile varlık ilişkisini gözden geçirmiş; *Şerhu Risâleti'l-Vad'iyye*'de dilin ontolojisi üzerinde durmuş, bu çalışmada incelenen *Risâle fi'l-İsti'âre* adlı eserinde de dilin delalet cihetinden özelliklerini tartışmıştır. Ali Kuşçu dil sahasındaki diğer çalışmalarında da benzer tavrını sürdürmüştür.

Ali Kuşçu ve İstiare Risalesi başlıklı bu çalışmada, Ali Kuşçu'nun düşüncelerini anlamlandırabilmek için yetiştiği ortamın ve eser verdiği bağlamın gözden geçirilmesi gerektiğinden, giriş bölümünde Fatih Sultan Mehmed dönemi ilim hayatı üzerinde ana hatlarıyla durulmuştur. Birinci bölümde Ali Kuşçu'nun hayatı, yetiştiği çevre, ilmî serüveniyle verdiği eserler sıralanarak bu eserlerin nüshalarından birinin bulunduğu kütüphane, kayıt numarası ve yaprak sayısına işaret edilmiştir. İkinci bölümde *Risâle fi'l-İsti'âre*'nin nüshaları, muhtevası tanıtılmış ve tenkitli metni hazırlanmıştır. Üçüncü

bölümde risaleye İsmail Ayvalı tarafından yapılan şerh tanıtılmış ve tenkitli metni kurulmuştur. Dördüncü bölümde risalenin Osmanlı Türkçesine yapılan çevirisinin Türkçe transkripsiyonu verilmiş ve akabinde *Risâle fi'l-İsti'âre* tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir.

Bu çalışmada bana her türlü desteği veren aziz dostum Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu'na, eserin nüshalarının mikrofilminin temininde her türlü kolaylığı gösteren Süleymaniye Kütüphanesi Eski Müdürü Dr. Nevzat Kaya'ya ve Arapça metinlerin yazılmasında emeği geçen kıymetli kardeşim Prof. Dr. Mehmet Ali Şimşek'e teşekkürü bir borç bilirim. Bu eserin yayımlanmasını gerçekleştiren Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve Türk Dil Kurumunun değerli yöneticilerine şükranlarımı arz ederim.

Musa YILDIZ